

"Sesbilim" ve "Sesbilgisi" Terimleri Üzerine

Seyhun Topbaş - Handan Kopkallı
Anadolu Üniversitesi

Bilgi çağı doğal değişimi hızlandırmakta ve yeni bilim alanları doğurmaktadır. Genel uzmanlık alanlarından çok daha özel uzmanlık alanlarına doğru bir geçiş süreci yaşanmaktadır. Bilgi alanlarındaki bu değişimin kaçınılmaz doğurguları içerisinde yeni terimlerin üretilmesi, diğer dillerden alınması, Türkçe karşılık bulma ya da çeviri ve halen kullanılan terimlerin gözden geçirilmesi düşünülebilir.

Ülkemizde dilbilimin terim konusuna duyarlılık gösterdiği bilinmektedir. Son yıllarda alana giren pek çok terim ve kavramın kaynak dilden Türkçe'ye çevirilerinde içeriğin önemine özen gösterildiği, hatta Kocaman'ın (1993) da belirttiği gibi ileti boyutuna hizmet ettikleri söylenebilir. Ne var ki, geçmişten günümüze kullanılagelen bazı terimler üzerinde aynı titizlikle durulduğu, hala görüş ayrılıklarının olmadığı söylenemez. Yeni gelişmekte olan alanlarda uygulamacı olarak çalışanların bu konuda karşılaştıkları güçlükler nedeniyle, geçmişte belirli olgular, içerikler ya da disiplinler için kaynak dillerden yapılmış olan çevirilerin, hedef dilde "o" terimlerin içeriğini işlevsel eşdeğerlilikle yansıtmadığı görüşü giderek belirginleşmektedir.

Sesbilim ve sesbilgisi disiplinlerinin içerikleri, ilgi alanları hakkında kuşkusuz pek çok şey bilinmektedir. Ancak bu iki disiplin için Türkçe'de kullanılan terimlerin birbirine karıştırıldığı, değişik araştırmacıların farklı kullanımları gözlenmektedir. Sözgelimi, ülkemizde bir grup araştırmacı "phonetics" karşılığı "sesbilim" (örneğin, Selen, 1979; Demircan, 1979; Aksan, 1980; Konrot, 1984; Topbaş, 1991), "phonology" karşılığı "sesbilgisi" (örneğin, Konrot, 1984; Topbaş,

1991) ya da "görevsel/gelişmeli sesbilim" (örneğin, Aksan, 1978, 1980; Demircan, 1979) kullanmaktadır. Diğer bir grup araştırmacının da "phonetics" karşılığı "sesbilgisi", "phonology" karşılığı "sesbilim" (örneğin, Vardar, 1980; Demirezen, 1990) terimlerini kullandıkları dikkat çekmektedir. Bu nedenle bu yazıda daha sonraki yazılarımıza temel oluşturmak amacıyla "sesbilim (phonetics)" ve "sesbilgisi (phonology)" disiplinlerinin ilgi alanları, bu iki alanın bağdaşık ve ayrı yönleri üzerinde durulacaktır.

SES BİLİM (PHONETİCS) VE SES BİLGİSİ (PHONOLOGY)

"Konuşma" olgusu pek çok bilim alanının ilgisini çekmiştir. Belki de disiplinlerarası zorunlu bir etkileşimin nedeni konuşmanın evrensel bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır. "Sözel dilin sese dönüştürülmüş biçimi" (Konrot, 1991a) olarak tanımlanan konuşma, iletişim amacına ulaşmak için kullanılan bir yol, bir ifade şeklidir. Konuşma olgusunu incelemek için nedenler ya da amaçlar olduğu sürece de farklı ses kuramlarının ortaya atılması doğaldır. Söz gelimi, fizik mühendisi konuşmayı ses sinyallerinin fiziksel özelliklerine ilişkin daha genel kuramlar geliştirmek amacıyla irdeleyebilir. Psikologlar, algı düzeneklerini araştırırken konuşma seslerinin algılanışını daha genel bir algı kuramı geliştirmek amacıyla inceleyebilir. Fizyolog, konuşmayı motor koordinasyonu kontrol etmenin karmaşık bir süreci olarak ele alabilir. Farklı bakış açıları, farklı disiplinler bu çalışmalarda kullanılan terimlerin ansiklopedik ya da sözlük tanımlarında farklı terminoloji gerektirebilir. Ancak genel bir terim ve tanım ile alt alanları içeren konularda açıklamalar yapılabilmesi çoğu zaman bu karmaşayı ortadan kaldırmaktadır (Beckman, 1990).

Temelde hem sesbilim hem sesbilgisi insan dillerinin sesleri ile ilgilenmektedir, ancak amaçları farklıdır. Keating'in (1990) de ifade ettiği gibi iki disiplin alanının farklı amaçlarla aynı araştırma konusunu paylaşmaları bağdaşık çalışmalarını da zorunlu kılmıştır. Diğer bir deyişle, iki alanı birbirinden keskin bir

hat ile ayırmak kolay değildir. Aşağıda her iki disiplinin temel amaçlarına değinilmiştir.

Sesbilim

Sesbilimin ereklerinden biri ve en önemlisi konuşmayı evrensel bir insan olgusu olarak çalışmaktır. Sesbilim, diller üzeri bir yaklaşımla tüm dillerde insanların kullandıkları konuşma seslerinin neler olduğu, nasıl olduğu, kümelendiği, değişik bağlamlara ve durumlara göre nasıl değişim gösterdiği, söylenen herhangi bir sözcenin anlamını aktarmada konuşma seslerinin hangi unsurları ve özelliklerinin gerekli olduğuna ilişkin sorulara yanıt arar (Konrot, 1984: 122). Dolayısıyla, yeryüzündeki dillerde kullanılan konuşma seslerini doğal özellikleriyle inceleyen bilim dalıdır. Bildirişim açısından yüklendikleri görev ya da işlevlerini göz önünde bulundurmadan sesleri, akustik özellikleri, oluşturulmaları, aktarılmaları ve algılanmaları bakımından betimler (Aksan, 1980). Konuşma seslerini fiziksel evrendeki ölçülebilir yansız olgular olarak ele alır ve bunları üreten ve aktaran insanların fizyolojik, anatomik, nörolojik ve psikolojik özelliklerini inceler (Lass, 1985: 1). şu halde, birincil uğraşı insanların konuşurken ve konuşma dinlerken hangi ve ne tür davranışlar gösterdiklerini ortaya çıkarmaktır. Bunu yaparken farklı dillerdeki sınırlamaların sözcelerin seçil biçimi üzerindeki etkilerini deneysel incelemelerle araştırır. Bu amaçlara ulaşabilmek için insan dilinin konuşma boyutu söyleyiş sesbilimi, işitim sesbilimi, akustik sesbilimi gibi alt alanlarda disiplinlerarası bir yaklaşımla çeşitli açılardan incelenmektedir.

Bir sesbilimci, sesbilimsel bir zmlemede örneğin, [s] sesinin nasıl üretildiğini, bu sesin üretiliş biçimlerini, bu sesin fiziksel dayanağını akustik özelliklerini, nasıl işitildiğini ve algılandığını betimleyebilir. Bu sesin üretimi; soluk alıp vermede soluğun yn; ses tellerinin titreşimi; sesin çıkarımı sırasında yumuşak damağın durumu; dil kütlesinin yüksekliliği gibi daha çeşitli açılardan incelenebilir. Elektronik aygıt ve aletler yardımıyla, akustik ve algısal açıdan

incelenebilir. Sözelimi, [s] sesinin bir orta sürtünmeli olarak algılanabilmesi için yaklaşık 1/100 saniye süre içeren yüksek şiddette, yüksek frekanslı bir ses olduğu tanımlanmıştır. Şu halde, konuşma dilinin sesleri sesletim yeri, biçimi, sırası, zamanlaması; perde, tını, süre, kalite gibi niceliksel ve niteliksel özellikler bakımından betimlenebilir.

Sesbilgisi

Sesbilgisi ise, genel anlamıyla dilbilimin bir alt alanı olarak konuşma seslerini dillerde bildirişimdeki işlevleri açısından inceleyen bilim dalıdır (Crystal, 1981). Sesbilimin aksine, konuşma seslerinin nesnel niteliği ile ilgilenmez, biçimsel özelliklerin çok ötesine giderek karşılıklı anlaşmada seslerin anlam aktarma işlevleri ile ilgilenir (Martinet, 1960). Konuşma seslerinin dilsel öğeler olarak herhangi bir dildeki dağılımı, sınırlılıkları, işlevleri, davranışları ve düzenlenişleri ile ilgilenerek, kullanımlarına ilişkin kuralları betimler (Konrot, 1984:122). Bu amaca ulaşmada dilin sözdizimi, anlambilim ve kullanımbilim alanları ile koştur çalışır (Hawkins, 1985; Lass, 1985).

Sesbilgisinin ilgi alanı bu kadarla sınırlanmamaktadır. Diğer bir deyişle, sesbilgisi aynı zamanda konuşmanın bilişsel düzeyde tasarılan dizgelenişi ile ilgilenir. Dilsel mesajların sessel öğeler bütünü olarak aktarılmadan önce gerçekleşen psikolojik süreçler ve bunların gerçekliğine ilişkin sorulara yanıt arar. Konuya bu açıdan bakıldığında, sesbilgisi kişinin, konuşmak istediği dil sistemi içinde seslerin anlamları değiştirebilme özellikleri ve bu anlamların sözce içindeki dizgelenişine ilişkin kurallar hakkındaki bilgisi ile de ilgilenmektedir (Ingram, 1976; Kretschmer and Kretschmer, 1982; Grunwell, 1989).

Sesbilgisi uzmanı bir dili inceleyerek o dildeki ses etkileşimlerini ve değişimlerini betimler. Bu ses etkileşimlerinin ve değişimlerinin o dildeki ses kurallarını betimleyerek rastgele olmadığını gösterir. Söz gelimi, Türkçe'de

sonekler takıldığı köklerin ünlüleri ile uyum sağlar. Aşağıdaki örneklere bu uyum kökteki ünlünün yinelenmesi ile sağlanmaktadır.

<u>kök</u>	<u>ivelik</u>
fil	fil-in
kıl	kıl-ın
tur	tur-un
göl	göl-ün

Ancak başka köklere bakıldığında bu hipotezin doğru olmadığı açıktır:

<u>kök</u>	<u>ivelik</u>
kel	kel-in
bal	bal-ın
sol	sol-un
göl	göl-ün

Sesbilgisi uzmanı bu ses uyumunun kurallarını açıklar; söz gelimi yukarıdaki örnekler kök ünlüsünün bazı özelliklerinin soneke yayılması olarak betimlenebilir. Bu kuralları betimlerken sesbilgisi uzmanının amacı, ses kurallarının bilişsel tasarımı ve işlenmesine de açıklama getirmektir.

SESİLİM VE SESİLGİSİ AYRIMI

Yukarıda tanımlandığı gibi sesbilim ve sesbilgisinin amaçları ve ilgilendikleri konular farklı olmakla birlikte, her iki disiplini de insan dili sesleri ile uğraştığı sürece birbirinden ayırmak kolay değildir. Söz gelimi, bir dildeki konuşma seslerini örneğin, parçasal birimlerin işlevlerini, o seslerin sesletim ve/veya akustik özelliklerine gönderimde bulunmadan incelemek yeterli değildir. Örneğin, herhangi bir dildeki sesleri Uluslararası Sesçil Yazım abecesinden yararlanarak sınıflandırabiliriz. Ya da bir dildeki parçasal ve parçaüstü birimleri nesnel

betimlemelere dayandırmadan inceleyerek belirli yargılara varmak yanıltıcı olabilmektedir (Konrot, 1991b; Kopkallı, 1993). Benzer şekilde, bir dildeki konuşma sesleri de bir boşluk içinde, dilsel işlevlerine gönderimde bulunulmadan incelenemez, çünkü seslerin kendileri anlamsızdır (Lass, 1985).

Tarihsel olarak bu bağdaşıklık oldukça sınırlı idi. Chomsky ve Halle'dan (1968) bu yana araştırma konusu konuşma seslerinin yalın betimlemelerinden öte, dilbilgisel örgütlenmedeki sorulara (Fromkin, 1975), evrensellik, doğallık ve sesçil betimlemelere (Ohalı, 1979) yanıt arayışı içinde giderek genişledi. Özellikle de deneysel ve akustik sesbilimin verilerinin sesbilgisine katkıları, bağımsız olarak gelişen bu iki alanın birbirine koşut içerikleri üzerinde yoğunlaştı. Günümüzde her iki disiplinin birbirine katkıları ve birbiri ile bağdaşıklığı vurgulanırken bu iki disiplinin ilgi alanlarının bağdaşık ve ayrı yönleri betimlenmektedir. Tatham (1980; 1984), örneğin, bu iki disiplinin ayrımını tanımlarken insan iletişimindeki zihinsel süreçlerden yola çıkmıştır. Tatham, sesbilimi, düşüncenin belirli sesler olarak düzenlenmesinin son evreleri olan mekanik sesleme ve sesletme aygıtını kullanma ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle de, sesbilimi belirli seslerin akustik özellikleri, sesletimsel özellikleri ve seslerin gerçekleşmesinde sesleme düzeneğinin görev ve kontrolünü tanımlayan bilim dalı olarak tanımlamıştır. Şu halde, sesbilim konuşmanın sesletim boyutu ile doğrudan ilintilidir. Sesbilgisi ise, bu mekanik sesleme düzeneğine giden dizgesel örgütlenme düzlemi ile ilgili alandır. Dolayısıyla, konuşma dili üretiminde kabaca iki düzlem işlev görmektedir: somut sesçil düzlem ve soyut sesbilgisel düzlem. Tatham'a göre, sesbilgisel düzlem tümüyle zihinle ilgilidir ve bu düzlem oldukça zorunlu, gerekli ve aşırı hızda seyreden elektriksel işlem gibi işlev görür. Ne var ki, bu sanıldığı kadar basit bir olay değildir. Gerek sesçil gerekse sesbilgisel düzlemler üzerinde sınırlamalar söz konusu olabilir. Örneğin, sesçil sınırlamalar, ve/veya herhangi bir sorun ya da engellenmeler karşısında sesbilgisel düzlem, bu engellenmeleri aşmak ve yeni bir alternatif ortaya çıkarabilmek için aktif bir bilgi işlemci gibi çalışır. Her iki düzlem de birbirinden haberdar iseler de birbirlerinden bağımsız hareket edebilmekte, sesçil

düzlemin daha somut sesletim düzeyinde, sesbilgisinin ise daha soyut düzlemde iş gördüğü anlamı çıkarılabilmektedir.

Söz konusu iki düzlem arasında iş gören diğer düzlemlerin de bulunduğu ifade edilmektedir. Foster, Riley & Parker (1985: 295) uygulamalı alanlarda seçil düzlem ile sesbilgisel düzlem arasında dört temsili düzlemin işlev gördüğünden söz ederler: sistematik sesbilgisi (systematic phonemic) düzlemi, özerk sesbilgisi (autonomous /taxonomic phonemic)_düzlemi, sistematik seçil (systematic phonetic) düzlem, fiziksel sesletim (physical phonetic) düzlemi. Bu düzlemlerden ilk üçü ayırıcı özellikler ya da parçasal ayrımlar ve sesbilgisel kurallar ile tanımlanabilen parçasal birimleri içermektedir ve konuşucunun psikolojik - zihinsel sistemi ile ilişkilendirilir. Bir başka deyişle, konuşucunun bu konuşma seslerini dilsel öğeler ya da parçalar olarak zihinde temsil etme, saklama ve dil dizgesi içinde sesbilgisi kurallarına göre örgütleme ile ilişkili düzlemlerdir. Dolayısıyla bu düzlemler akustik sinyallerin özellikleri ya da konuşma üretimi bileşkeleri /parametreleri ile eşbiçimli (isomorphic) değildir. Buna karşılık dördüncü düzlem, fiziksel sesletim düzlemi, fiziksel konuşma üretimi ve/veya akustik sinyallerin fiziksel ya da fizyolojik özelliklerini içermektedir. Bu açıdan bakıldığında, sesbilim fiziksel sesletim-üretim boyutunu içeren sistemi, sesbilgisi ise fiziksel üretim sisteminin kurallar dizisi halinde girdisini içeren bilişsel sembolleştirme sistemi olarak, iki bağıdaşık fakat ayrı bileşenleri tanımlayıcı terimler olarak yorumlanmaktadır.

Edwards ve Shrieberg (1983: 5) yukarıdaki görüşlerle uyumlu olarak, psikolojik ve fiziksel düzlemlere karşılık gelen iki düzlemi daha basit bir anlatımla şu şekilde şemalaştırmıştır:

Topbaş - Kopkallı

Şema 1. Sesbilgisinin iki düzlemi

Şema 1'e göre 'alt düzlem' duyduğumuz ve ürettiğimiz konuşma seslerini içermektedir, *açık konuşma/dışavurumlu konuşma*. 'Üst düzlem' ise, herhangi bir dili konuşan bireyde o dilin sesbilgisi sistemine dayalı olarak seslerin ardısıra örgütlenmesini (tasarımını), saklanmasını temsil etmektedir. O halde, *örtülü konuşma* açık konuşmaya rehberlik eden bilgidir.

Aşağıdaki örnekleri yüksek sesle okuyarak şemaya açıklık getirilebilir.

a- sesbilgisi

b- isiglibses

Her iki sözcüğü de okurken duyulan ve çıkarılan ses ağı açık konuşmadır. Ancak a'daki sözcüğü okurken zorlanılmamasına rağmen, b'dekini okurken biraz zorluk çekilebilmekte, ya da en azından okuma süresi birkaç saniye daha fazla sürebilmektedir. Bunun nedeni, örtülü düzlemde daha çok bilgi işleme gerekmiştir. Çünkü Türkçe'ye göre sözcüğün anlamsız ve saçma olduğu, sesbilgisi kurallarına uygunluk taşımadığı aşıkardır, ve örtülü düzlem muhtemelen bu dizgeyi tanımamıştır. Sesbilgisi de, konuşma üretimine dayanak oluşturan bu örtülü düzlemdeki örgütlenmeyi betimleme uğraşısı içindedir. Örtülü düzlem sesbilgisinde

temel kavramlar olarak yukarıda açıklanan iki bileşenden meydana gelmektedir: her dil sisteminin sesbilgisi temelini oluşturan bir dizi anlam aktaran ses birimleri; ve sözcüklere içerik oluşturmada bu seslerin dizilişine ilişkin kurallar ((Edwards ve Shriberg, 1983: 6). Sesbirimler, ancak sesçil (sesbilimsel) düzlemde konuşma seslerinin akustik ve sesletimsel özelliklerine bürünürler, bu nedenle de soyutturlar ve sınırlamalardan etkilenmezler. Dönüşüm kuralları, soyut düzlem ile sesletim düzlemi arasında işlev görür, (iki düzlemin ayırıcı özelliğinin aynı olması gerekmez) ve sesletim olasılıklarını her zaman dikkate alması gerekmeyen sesbilgisel düzlemde kategorilendirme yapılabilir. Bir başka anlatımla, bir düzlemde sesçil parçalar ve bunların belli kurallarla ve diğer anlamı olmayan özellikleri ile 'anlamsız' elemanlar bulunmaktadır. Diğer taraftan da, anlamsız elemanların görev yüklenerek 'anamlı birleşimleri' görülmektedir. Tamamiyle keyfi olan bu bağıntı, ses-anlam dizelerinin örtüşmesi, bu örtüşmeyi resmi olarak belirten ise biçimdir, diğer bir deyişle dilbilgisidir (Lass, 1985: 2), bu bağlamda sesbilgisidir. Görüldüğü gibi sesbilgisi, konuşma üretimine dayanak oluşturan zihinsel düzlemdeki işlemlemeyi de betimleme uğraşısı içindedir.

Zihindeki düşüncelerin mesaj olarak aktarımı elbette pek çok işlem içermektedir. Bu yazının amacına uygun olarak diğer süreçler konu edilmemiştir. Ancak basit bir anlatımla, sesbilgisinin dilin sözdizimi, anlam ve kullanım bileşenleri ile koşut çalıştığı fakat bu düzlemlerden daha alt düzlemde yer aldığı söylenebilir. Diğer bir deyişle, konuşucu amaç ve gereksinmeleri doğrultusunda, sosyal bağlama uygun olarak tasarımıladığı içeriğe göre sözcükleri seçer ve sıralar. Bu seçim sesbilgisi düzleminin girdisini oluşturur. Sesbilgisi düzleminin görevi ise aldığı mesajı süzgeçten geçirerek konuşma üretimine dönüştürülmek üzere sesbilim düzlemine göndermektir. Panagos (1982) bu işlemi şöyle ifade etmektedir: "konuşucu konuşmaya pragmatik bir niyetle başlar, zihindeki anlamı ifade edecek sözcüklerin sözdizimsel sıralanışını tasarımlar ve çıkarım için sesbilgisel düzenlenişin seçimi ile sesletim davranışını gerçekleştirir".

Bu bilgilere ulaşmada araştırmacılar normal koşullarda insan dilinin nasıl kazanıldığı ve dilin kazanılmasında niçin ve ne tür güçlüklerle karşılaşıldığını sürekli araştırmaktadırlar. Bu süreçte üzerinde en çok çalışılan konu sesbilgisel edinim olmuştur. Bu bağlamda araştırmacıların çıkış noktası, çocuk/bireylerde anadilin ses sistemine ilişkin bilginin ne olduğu ya da bu bilgiyi neyin oluşturduğu sorusu olmuştur.

Bloom ve Lahey (1978), Gierut, Elbert ve Dinnsen (1987), Grunwell (1989) gibi pek çok araştırmacı bu bilgiyi *sesbilgisel yeterlilik* (phonological knowledge) olarak tanımlamışlardır. Onlar'a göre, sesbilgisel yeterlilik, bir bireyin/çocuğun anadilinin ses sistemine ilişkin gizil bilgisi ve bu bilgiyi kullanmasıdır (performans). Ses ile anlamı birleştiren kurallar ve bu kurallar ile birlikte bir konuşucu tarafından sosyal bağlamda kazanılan ve zihninde sözlükçe olarak saklanıp gerektiğinde kullanılan; her dilin kendine özgü keyfi özelliklerine ilişkin bilgidir. Bu ise zaman içinde ve aşamalı olarak gelişir ve dilden dile, kültürden kültüre değişir.

Bu amaçla da normal ve sorunlu çocuk/yetişkinler üzerinde çalışır ve konuşma dili verilerinden dayanak alırlar. Örneğin, sesbilimsel bir çözümleme ile bir çocuğun sesletim yeri, biçimi ve titreşimine göre sesçil dağılımı belirlenebilir. Bu sesçil dağılımı akustik incelemelerle betimlenebilir. Bu sesçil dağılımı hedef yetişkin üretimi ile kıyaslanabilir ve sesçil dağılımının edinimi belirli yaşlara göre aşamalandırılabilir. Benzer şekilde, konuşmada güçlük gösteren çocuk/bireylerin sesçil dağılımları aynı yöntemlerle normal konuşucunun üretimi ile kıyaslanabilir. Normal ya da sorunlu davranışların nedenleri bu irdelemelerle betimlenebilir. Ne var ki, sesbilimsel bir çözümleme ile çocuk ya da bireylerin anadillerinin dizisel ve dizimsel örgütlenmesine ilişkin sorulara yanıt alınmaz. Nasıl ki, herhangi bir dilin ses sistemini yalnızca sesbilime dayalı olarak incelemek mümkün değilse, çocuk/ya da bireylerin konuşma dilleri de yalnızca sesbilime dayalı olarak incelenemez. Söz gelimi, konuşmada güçlük gösteren pek çok çocuk ve bireyin dillerinin konuşma

seslerini yalın sesletibildikleri halde dillerinin kurallarına göre rgtleyemedikleri görülmektedir. İşte bu noktada sesbilgisi devreye girer. Sesbilgisi, sesbilimin verilerinden dayanak alarak bilişsel düzeydeki dilsel örgütlemeyi hem birey hem dil açısından araştırma ve betimleme uğraşısı içindedir.

SONUÇ

Sesbilim ve sesbilgisi iki bağdaşık ancak farklı amaçlar güden disiplinlerdir. Sesbilim (phonetics), dilde kullanılan sesleri yalın olarak ele alıp fiziksel, akustik, anatomik gibi özelliklerini betimlemeyi amaçlar. Yani, sesleri zihinsel kurallı tasarımı düzeyinde değil, sesletim düzeyindeki süreçleri inceler. Bu nedenle "phonetics" için *sesbilim* teriminin kullanılması gerektiği kanısındayız. Sesbilgisi (phonology) ise, bu seslerin o dildeki işlevlerini, dizisel ve dizimsel örgütlenişini, etkileşimlerini belirler ve ses değişim kurallarını inceler. Sesbilgisi (phonology) konuşucuların zihinsel sesbilgisel yeterlilik düzeyini, yani bilişsel örgütlemeye ilişkin bilgiyi, içerir. Dolayısıyla "phonology" için *sesbilgisi* teriminin daha uygun olduğu düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1978). *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1980). *Her yönüyle dil: Ana izgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Beckman, M. E.. (1990). Phonetic theory. J. Newmeyer (ed) içinde, *Linguistics: The Cambridge Survey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloom, L. ve Lahey, M. (1978). *Language Development and Language Disorders*. New York: John Wiley & Sons. Inc.
- Chomsky, N. and M. Halle. (1968). *The Sound Pattern of English*. New York: Harper and Row.
- Crystal, D. (1981). *Clinical Linguistics*. Vienna: Springer.

- Demircan, Ö. (1979). *Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler*. Ankara: TDK Yayınları, 461
- Demirezen, M. (1990). Sesbilimi ve uygulama alanları. *Dilbilim Araştırmaları* Ankara: Hitit Yayınevi.
- Edwards, M.L. and Shrieberg, L.D. (1983). *Phonology: Applications in Communicative Disorders*. San Diego: College Hill Press.
- Fromkin, V. (1975). The interface between phonetics and phonology. *UCLA Working Papers in Phonetics* 31: 104-107.
- Foster, D., K. Riley, ve F. Parker. (1985). Some problems in the clinical application of phonological theory. *Journal of Speech and Hearing Disorders* 50: 287-317.
- Gierut, J. A. M. Elbert ve D. A. Dinnsen. (1987). A functional analysis of phonological knowledge and generalization learning in misarticulating children. *Journal of Speech and Hearing Research* 30:462-479.
- Grunwell, P. (1989). Developmental Phonological Disorders and Normal Speech Development: a review and illustration, *Child Language Teaching & Therapy*, Vol. 5, No 3 : 304-319.
- Hawkins, P. (1985). A tutorial comment on Harris and Cottam. *British Journal of Disorders of Communication*.
- Ingram, D. (1976). *Phonological Disability in Children*. London: Edward Arnold Pub
- Kocaman, A. (1993). Çeviri, Çeviri eleştirisi, dilbilim. *Dilbilim Araştırmaları* Ankara: Hitit Yayınevi.
- Keating, P. (1990). The phonology - phonetics interface. J. Newmeyer (ed) içinde, *Linguistics: The Cambridge Survey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Konrot, A. (1984). İşitme Engelli Çocuklarda Konuşmanın Bürünsel Özellikleri Nasıl Geliştirilebilir?. *Anadolu Üni. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 1, s. 119-129.
- Konrot, A. (1991a). Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Dil ve Konuşma Sorunlu Çocuklar. *Ya-pa* 7. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. İstanbul: Ya-pa Yay.
- Konrot, A. (1991b). Sesbilgisi çalışmalarında nesnellik. *Dilbilim ve Türkçe*. Ankara: Kurtuluş Basımevi.

- Kopkallı, H. (1993). A phonetic and phonological analysis of final devoicing in Turkish. Doktora tezi. University of Michigan, Ann Arbor.
- Kretschmer, R.R. ve L. W. Kretschmer. (1982) *Language Development and Intervention with the Hearing Impaired*. Baltimore:University Park Press.
- Lass, R. (1985). *Phonology: An Introduction to Basic Concepts*. Cambridge:Cambridge University Press.
- Martinet, A. (1960). *Elements of General Linguistics*. Faber Editions.
- Ohala, J. (1979). The contribution of acoustic phonetics to phonology. B. Lindblom and S. Öhman (eds) içinde, *Frontiers of Speech Communication Research*. London: Academic Press.
- Panagos, J.M. (1982). "The Case Against The Autonomy of Phonological Disorder in Children", *Seminars in Speech, Language and Hearing*, 3, s. 172-181.
- Selen, N. (1979). *Söyleyiş sesbilimi, akustik sesbilim ve Türkiye Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tatham, M.A. A. (1980). The Linguistic control of speech production. *Occasional Papers: Phonetics & Phonology*, 23:117-120.
- Tatham, M.A. A. (1984). Phonology and phonetics as part of the language encoding/decoding system., R.Lass (Ed) içinde: *Speech and Language: Advances in Basic Research and Practice*.Vol.3
- Topbaş, S (1991). "Konuşma Sorunlu Çocuklarda Sesbilgisel Çözümleme". 12 Kasım 1991, I. *Özel Eğitim Sempozyumu Bildirisi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.